

π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ
ΜΑΣΤΕΡ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ - ΠΟΙΗΤΗΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ Ι. Μ. ΖΑΚΥΝΘΟΥ

ΤΟ ΑΡΧΕΤΥΠΟ ΕΡΧΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ Σχέση Ἐκκλησίας καὶ Βασιλείας μέσω τῆς εἰκονολογικῆς ὄντολογίας τῆς Εὐχαριστίας

Εἰσαγωγή

Ἡ Θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τό γεγονός τῶν γεγονότων ἐντός τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί πραγματικότητας, γι' αὐτό ἀκριβῶς καί κατά τά πρῶτα χριστιανικά χρόνια κανένα μυστήριο δέν ἐτελεῖτο χωρίς αὐτήν¹. Ἀποτελεῖ τήν μέθοδο καί τό σημεῖο τῆς συνάντησης τῶν συμπαντικῶν συνιστωσῶν, τοῦ χώρου καί τοῦ χρόνου· τά περασμένα, τά τωρινά καί τά ἐπόμενα θεωροῦνται καί εἶναι παρόντα ἐπί τό αὐτό. Ἀποτελεῖ θεοῖδρυτο Μυστήριο, διά τοῦ ὁποίου ὁ μετέχων πιστός συσσωματώνεται μέ τό ἴδιο τόν πεπιστευμένο Χριστό². Κατά τόν ἅγιο Κύριλλο Ἱεροσολύμων, «*μεταλαμβάνοντες σώματος καί αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμοι καί σύναμοι αὐτοῦ καί χριστοφόροι*»³ γινόμαστε.

Πολλές συγχύσεις κατά καιρούς ἐπιβιώνουν περὶ τοῦ ἀκριβοῦς καί ἀκριβοῦ νοήματος τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀπό τίς παλαιότερες μάλιστα ἐποχές, ἀλλά καί στή σύγχρονη παράδοση ἐποχή μας, οἱ περισσότερες τῶν ὁποίων ἐξωθοῦν τό Μυστήριο αὐτό ἀπό τό ἐπίκεντρο τῆς οὐσιαστικῆς καθημερινότητάς μας, καταλήγοντας στίς ἡμέρες μας –ὡς μή ὀφειλε– νά ἐκπίπτει ἀπό ὄντολογική μετοχή στήν ἐν Χριστῷ Ζωή σέ μίαν ἐπιπλέον ἐθμική καί ἐν πολλοῖς ἀνούσια

¹ Βλ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, «Ἡ Εὐχαριστία ὡς τό καθολικό Μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 80 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2009) τεύχ. 4, σ. 3 ἔξ.

² Βλ. σχετικά, Ἰω. Ν. Καρμίρη, «Εὐχαριστία», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, Ἀθῆνα 1964, τ. 5., σσ. 1119-1131.

³ «Κατήχσις», 4, 3. *P.G.* 33, 1100.

πράξη βαριεστημένων Χριστιανῶν ἢ καί μελαγχολικῶν χριστιανιζόντων.

Κατά τὴν ἐπιταγὴ τοῦ πρὸς ἀνάπτυξιν θέματος τῆς παρούσης ἐργασίας, μεταχειριζόμεσθε ἀκολουθῶς κατὰ κύριο λόγο τὴν σχετικὴ –κορυφαία καί ἀξιοθαύμαστη, ὁμολογουμένως– θεολογία τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Περγάμου κ. Ἰωάννου Ζηζιούλα, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὴν Εὐχαριστία ὡς «τὴν εἰδοποιό διαφορά, τὸ DNA, τῆς Ἐκκλησίας»⁴.

Οὕτως ἢ ἄλλως, θεμελιακὴ πεποίθησις ὅσων βιώνουν ὀρθόδοξα τὴν ἐκκλησιαστικὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ ὅτι ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ κεφαλαῖωδες, τὸ καθολικὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι συμβολικά, ἀλλὰ πραγματικά⁵. Ἄλλωστε, κανένα ἄλλο Μυστήριον δὲν εἰκονίζει μεμονωμένα ἢ μὲ πληρότητα τὰ Ἔσχατα⁶. Ὅποια ἀγιαστικὴ πρᾶξις τελεῖται δι' αὐτοῦ, ἐκκλησιοποιεῖται⁷!

Ἡ Θεία Εὐχαριστία ὡς ἐσχατολογικὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας

Συχνὰ θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς Ὀρθόδοξους Θεολόγους ὅτι ἡ Θεία Εὐχαριστία ἔχει ἄμεση σχέση καί ἀναφορὰ μὲ τὸν παρελθόντα χρόνον, δηλαδὴ μὲ τὰ μεγάλα γεγονότα τοῦ Μυστικῆς Δείπνου, τοῦ Σταυροῦ καί τοῦ Θανάτου τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ σαφῆ ἐπιρροασιμὸν ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί Προτεσταντικῆς Θεολογίας, οἱ ὁποῖοι ὑπερτονίζουν τὴν σχέση Εὐχαριστίας καί Σταυρικῆς Θυσίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ θεολογία τοῦ Ἀνσέλμου, ἄλλωστε, θεωρεῖ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τῆς Θυσίας αὐτῆς, ἀπ' ὅπου ὅλα ἐκπορεύονται. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὰ Ἔσχατα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀφοροῦν στὸ παρόν τῆς Ἰστορίας. Καί αὐτὴ ἀκόμη ἡ Ἀνάστασις ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωσις τοῦ οὐσιώδους, πού εἶναι ἡ Θυσία τοῦ Ἰησοῦ. Κορυφαία στιγμὴ γιὰ τοὺς Δυτικούς εἶναι ἡ ἐπανάληψις τοῦ

⁴ Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα, *Εὐχαριστίας Ἐξεμπλάριον*, ἔκδ. Εὐεργέτις, Μέγαρο 2009, σ. 141.

⁵ Βλ. Στ. Γιαγκάζογλου, «Περὶ Ἐκκλησίας», στό: *Πίστις καί Βίωμα τῆς Ὀρθοδοξίας*, τ. 1 (*Δόγμα, Πνευματικότητα καί Ἥθος τῆς Ὀρθοδοξίας*), ἔκδ. Ἑλληνικὸ Ἄνοικτο Πανεπιστήμιον, Πάτρα 2002, σ. 187.

⁶ Βλ. Τοῦ ἴδιου, «Εὐχαριστία, Θεία Οἰκονομία καί Ἐκκλησία. Θεολογικὸ σχόλιον στὶς ἐρμηνευτικὰς ἀρχὰς τοῦ Νικολάου Καβάσιλα στὴ θεία Λειτουργία», *Σύναξις* 107 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2008) σ. 79.

⁷ Βλ. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, «Ἐκκλησία καί Ἔσχατα», στό: *Ἐκκλησία καί Ἔσχατολογία*, ἔκδ. Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος / Καστανιώτης, Ἀθήνα 2003, σ. 35.

«Λάβετε, φάγετε...» και ὄχι ἡ ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία θὰ προσέδιδε ἐσχατολογικὴ προοπτική. Αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια, οἱ Θεολόγοι τῆς Δύσης ἐπὶ αἰῶνες νὰ διαλέγονται ὄχι ἂν ἡ Εὐχαριστία εἶναι εἰκόνα τῶν Ἐσχάτων, ἀλλὰ ἂν καὶ κατὰ πόσον εἶναι ἐπανάλιψη τῆς Κυριακῆς Θυσίας⁸.

Ἡ ἐσχατολογικὴ ὁμῶς προοπτικὴ μαρτυρεῖται σαφῶς στὴν Καινὴ Διαθήκη. Οἱ μέτοχοι τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου προτυπώνουν τὸν νέο Ἰσραὴλ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς λέγει: «*κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατὴρ βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνετε ἐπὶ τῆς Τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσασθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ*»⁹. Καὶ ἀλλοῦ ἐπισημαίνει: «*ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τό Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ μέ παθεῖν· λέγω γάρ ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ (...)* λέγω γάρ ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ»¹⁰.

Παρὸτι ὁμῶς, στὰ ἀνωτέρω χωρία πού ἀφοροῦν στὸν Μυστικὸ Δείπνο, διαπιστώνεται ἔντονη ἐσχατολογία, ὁ Χριστὸς ἐντέλλεται: «*τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*»¹¹. Σημαντικοὶ θεολόγοι, προσλαμβάνοντας τὴν σημασία τοῦ κυριακοῦ αὐτοῦ λογίου, ὑποστηρίζουν ὅτι ἀφορᾷ στὴν ἀνάμνηση τοῦ Χριστοῦ μπροστὰ στὸν Θρόνο τῆς θείας μεγαλειότητος κατὰ τὴν μέλλουσα Βασιλεία, μὰ ἀνάμνηση τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ἄρα καὶ τῆς Εὐχαριστίας. Αὐτὴ ἡ ἀνάμνηση ὁμῶς δὲν ἀναφέρεται σὲ περασμένα γεγονότα, ἀλλὰ καὶ μελλοντικά.

Ἡ ἐσχατολογία τῆς Εὐχαριστίας δὲν στηρίζεται μόνον στὸν Μυστικὸ Δείπνο, ἀλλὰ καὶ στὶς ἐμφανίσεις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἕως τὴν Ἀνάληψή Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι νικητήρια, καθὼς ἔχει ἀνατεῖλει –διὰ τῆς πατάξεως τοῦ κράτους τοῦ θανάτου– ἡ αὐγὴ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀργότερα, κατὰ τὶς εὐχαριστιακὲς συνάξεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων, διασώζεται διαρκῶς ἔντονη καὶ διακαὴς ἡ προσδοκία τῶν Ἐσχάτων. Ἡ φράση «*Μαραναθά*» (: «*ὁ Κύριος ἐγγύς*» ἢ «*ἔρχεται*» ἢ «*θὰ ἔλθει*»)¹² χαρακτηρίζει καὶ νοηματοδοτεῖ τὴν λειτουργικὴ ζωὴ τους. Στὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου, ἡ Εὐχαριστία ὡς εἰκόνα τῆς μέλλουσας βασιλείας εἶναι διάχυτη. Δὲν πρέπει νὰ

⁸ Βλ. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, «Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», *Σύναξη* 49 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 1994) σ. 7 ἔξ.

⁹ *Λουκ* 22, 29-30.

¹⁰ *Λουκ.* 22, 15-16 καὶ 18.

¹¹ *Λουκ.* 22, 19

¹² *Ἀποκ.* 22, 17.

λπισμονείται ότι τό κείμενο αυτό κατέχει διαχρονικά κεντρική θέση στην λειτουργική ζωή των Ὁρθοδόξων, ὁπότε ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας του ἔχει ἐπιηρεάσει κατά πολύ τους συμμετόχους στίς λειτουργικές συνάξεις. Ἐνα χωρίο ἀρκεῖ, γιά νά γίνει κατανοητό το σκεπτικό μας: *«Καί τό Πνεῦμα καί ἡ νύμφη λέγουσιν· ἔρχου· καί ὁ ἀκούων εἰπάτω· ἔρχου (...) ναί, ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ»*¹³.

Στούς νεότερους αἰῶνες αὐτή ἡ ἐπιτακτική προσημονία ἔχει πάψει νά υφίσταται, παρά τό γεγονός ὅτι καθ' ὅλες τίς λειτουργικές στιγμές τοῦ λατρευτικοῦ νυχθημέρου μεταχειριζόμεσθε προσευχητικά ἕνα κείμενο, τό ὁποῖο ἐδίδαξε ὡς τύπο προσευχῆς ὁ ἴδιος ὁ Χριστός καί πού ἔχει σαφέςτατη ἐσχατολογική προοπτική: Τήν Κυριακή Προσευχή. Ἀναφέρει ἀκριβῶς: *«Ἁγιασθήτω τό ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»*¹⁴. Ἡ προσδοκία εἶναι ὀλοφάνερη. Σέ ἄλλο σημεῖο λέγεται: *«Τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον»*¹⁵. Οἱ διάφοροι ἑρμηνευτές ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἐπιούσιος ἄρτος δέν εἶναι τό καθημερινό ψωμί μας, ἀλλά ὁ Ἄρτος τῆς Εὐχαριστίας καί ἀφορᾷ στήν ἐρχόμενη Βασιλεία.

Τό Ἀρχέτυπο ἔρχεται ἀπό τό Μέλλον

Ἄς προσεχθεῖ ἕνα ἀξιο μνημονεύσεως κείμενο τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ: *«Εἰκόνας ἐκάλεσεν (Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης) τῶν ἀληθῶν τά νῦν τελούμενα ἐν τῇ συνάξει... Ὅτι σύμβολα ταῦτα καί οὐκ ἀλήθεια... Ἀπό τῶν αἰτιατῶν. Τουτέστι τό ἀπό τῶν ὁρατῶν τελουμένων ἐπί τά ἀόρατα καί μυστικά, ἅπερ τῶν ἐν αἰσθήσει αἰτία εἰσι καί ἀρχέτυπα. Αἴτια δέ λέγονται τά ἐτέρωθεν τό ὁπωσοῦν εἶναι τήν αἰτίαν ἔχοντα· ἢ ἀπό τῶν αἰτιατῶν εἰς τά αἴτια, τουτέστιν ἀπό τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ἐπί τά νοητά καί νοερά· ἢ γον ἀπό τῶν ἀτελεστέρων εἰς τά τελειότερα· οἷον, ἀπό τῶν τύπων ἐπί τήν εἰκόνα· καί ἀπό ταύτης ἐπί τήν ἀλήθειαν. Σκιά γάρ τά τῆς Παλαιᾶς εἰκῶν δέ τά τῆς Νέας Διαθήκης· ἀλήθεια ἡ τῶν μελλόντων κατάστασις»*¹⁶.

Στό ἀνωτέρω κείμενο ἡ Εὐχαριστία παρουσιάζεται ὡς «εἰκόνα» καί «σύμβολο» τῶν «ἀληθῶν». Κατά τήν πλατωνική ἀντίληψη, τά ὁρατά καί αἰσθητά

¹³ ὁ.π. καί Ἀποκ. 22, 20.

¹⁴ Ματθ. 6, 9-10.

¹⁵ Ματθ. 6, 11.

¹⁶ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἀπό τά «Σχόλια στό "περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας" ἔργο Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου», P.G. 4, 137.

τοῦ κόσμου μας ἀποτελοῦν εἰκόνες τοῦ νοητοῦ, νοεροῦ, σταθεροῦ καί αἰώνιου κόσμου, τοῦ καί ἀληθοῦς. Κατά ἀναλογία, ὅσα τελοῦνται κατά τὴν εὐχαριστιακὴ συνάξη ἀποτελοῦν ἀπεικασμα τῆς ἐν οὐρανῷ Λειτουργίας, διπλαδί τοῦ «ἀρχετύπου» τῆς ἐπὶ γῆς Εὐχαριστίας. Αὐτὴ ἡ «στρωτὴ» πλατωνικὴ ἐκδοχὴ λαμβάνει ἀπὸ τὸν ἅγιο Ὁμολογητὴ στή συνέχεια μίαν ἄλλη διάσταση, τὴν βιβλική. Ἐνῶ στὴν πλατωνικὴ ἐκδοχὴ δὲν μπορούμε νὰ διαβοῦμε στὸ ἀρχετύπο ἀπὸ τὴν εἰκόνα διὰ τοῦ χρόνου, τοῦ ἀρχετύπου εὐρισκόμενου στὸ τέλος τῆς Ἱστορίας, στὴν βιβλικὴ ἐκδοχὴ (καί τοῦ Μαξίμου) εἰκονίζονται τὰ μέλλοντα συμβαίνειν καί ἡ Βασιλεία, τὴν ὁποία θὰ ἐγκαθιδρύσει ὁ Ἐρχόμενος. Γιά νὰ φτάσουμε στὸ πρωτότυπο ἀπὸ τὴν εἰκόνα δὲν θὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸν χρόνο μας, ἀλλὰ θὰ διαβοῦμε ἀπὸ τὴν προσδοκία μᾶς μελλοντικῆς χρονικῆς κατάστασης.

Καί κάτι ἐπιπλέον, ἀκόμη πιὸ σημαντικό: Τίθεται πλέον θέμα τοῦ ποιοῦ εἶναι τὸ αἴτιο καί ποιοῦ εἶναι τὸ αἰτιατό. Τὸ αἴτιο οὐδόλως ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του σὲ κάτι ἄλλο καί κατά τὴν ἀρχαιοελληνικὴ καί δυτικὴ σκέψη προηγεῖται χρονικὰ τοῦ αἰτιατοῦ. Ὁ Μάξιμος προχωρεῖ περισσότερο. Τὸ ἀρχετύπο, τὸ αἴτιο ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέλλον. Ὅσο πιὸ πίσω χρονικὰ, τόσο μακρύνουμε ἀπὸ αὐτό. Ἡ Εὐχαριστία, τὴν ὁποία τελοῦμε στὸ κέντρο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Γεγονότος, ἀποτελεῖ τὸ αἰτιατό τῆς Βασιλείας πού μᾶς μέλλει, ἐνῶ αὐτὴ καθεαυτὴ ἡ μέλλουσα Βασιλεία ἀποτελεῖ τὸ αἴτιο τῆς Εὐχαριστίας μας¹⁷.

Ὅλη ἡ ἀνωτέρω μαξίμεια θεολογία –ἀπαύγασμα τῆς βιβλικῆς θεώρησης Βασιλείας καί Εὐχαριστίας– ἔχει διασωθεῖ στὴν πατερικὴ καί μετέπειτα ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καί πράξη τῶν Χριστιανῶν, μέσα ἀπὸ λειτουργικούς τύπους καί συμβολισμούς, τοὺς ὁποίους κάποτε ὀρισμένοι παραθεωροῦν, δίχως νὰ γνωρίζουν τὴν ὅση βαρύτητα καί τὴν ὅποια ἀξία τους. Ἔτσι ὅμως ἔχουμε ἀπολέσει τὴν εἰκόνα τῶν Ἐσχάτων στή λατρεία, παραγεμίζοντάς την ἐνίοτε μὲ ἀχρεϊαστους τύπους καί συνήθειες, πού –ἂν μὴ τί ἄλλο– ἀποπροσανατολίζουν ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ καί πεποιθήση.

Αὐτὴ καθεαυτὴ ἡ συνάξη τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Σώματος ἐπὶ τὸ αὐτό, μὲ κεφαλὴ τὸν Κύριο Ἰησοῦ καί μὲ σκοπὸ τὴν Εὐχαριστία, ἀποτελεῖ θεμελιακὸ στοιχεῖο τῆς ἔλευσης τῶν Ἐσχάτων. Στὴν «Διδαχί», τὰ πράγματα εἶναι σαφέστατα: «ὥσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλάσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθέν ἐγένετο ἐν, οὕτω συναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν»¹⁸. Ἡ ἔννοια τῆς συνάξεως ὑφίσταται

¹⁷ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σ. 12 ἐξ.

¹⁸ *Διδαχί*, 9, 4. Πρβλ. τὰ ὅσα ἄξια προσοχῆς ἀναγράφονται στὴν ἐνότητα «Ἡ ἐσχατολογικὴ θεώ-

δομική σπίν πρώτη Ἐκκλησία ὡς εἰκόνα «τῆς τῶν μελλόντων καταστάσεως», κατὰ τόν Μάξιμο. Σταδιακά τα πράγματα ἀλλοιώνονται, οὕτως ὥστε σπίν Δυτική Ἐκκλησία νά ἔχει εἰσαχθεῖ ἡ ἰδιωτική λειτουργία ἀπό μόνον τόν λειτουργό καί, παρότι σπίν Ἀνατολική Ἐκκλησία, κάτι τέτοιο ἀπαγορεύεται, οἱ συμμετέχοντες λαϊκοί ἔχουν μειωθεῖ ἀποκαρδιωτικά ἕως τραγικότατα. Ἐξάλλου, οἱ διαχρονικές ἀνάγκες καί ἡ ἐν τῷ μεταξύ αὔξησι τῶν Χριστιανῶν ἐπέφεραν τόν κατακερματισμό τῶν συνάξεων σέ πλείστες ὅσες ἐνορίες, μονές κ.ἄ., χωρίς μάλιστα τήν αὐτοπρόσωπη παρουσία τοῦ Ἐπισκόπου στό κέντρο τῆς μιᾶς Συνάξεως. Ὅλα αὐτά μετέβαλαν τήν πρώτη εἰκόνα¹⁹.

Ὁ ἐρχομός τῆς Βασιλείας προαπαιτεῖ πάντως τήν κάθαρση τοῦ λαοῦ. Πρῶτος ὁ Μεσσίας διάβηκε νικητής τούς πειρασμούς, τίς θλίψεις, τόν ἴδιο τόν θάνατο. Τό ἴδιο χρειάζοταν καί γιά τούς ἀνθρώπους. Τό Βάπτισμα ἐπέιχε αὐτή τή θέσι τῆς θυσιαστικῆς-μαρτυρικῆς διαβάσεως. Στά πατερικά συγγράμματα (ἀρεοπαγικά, καππαδοκικά, μαξίμεια) γίνεται λόγος γιά τούς «*Καθαιρομένους*», δηλαδή γιά τούς «*πρός τό ἅγιον φῶτισμα εὐτρεπιζομένους καί ἐπιποθοῦντας τόν τῆς ἀμαρτίας μολυσμόν ἀποτινάξασθαι*»²⁰. Κατά συνέπειαν ἡ εὐχαριστιακή σύναξι, ὡς εἰκόνα τῶν Ἐσχάτων, περιλαμβάνει μόνον τούς Βαπτισμένους, γι' αὐτό καί ἀκούγεται ἐκφώνως τό παράγγελμα: «*Τάς θύρας, τάς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν*». Πρόκειται γιά μιᾶ κλειστή κοινωνία πρὸς κοινωνίαν τῶν Ἐσχάτων²¹. Ὡς ἐκ τούτου, τά τελούμενα ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοινωνίας δέν ἐπιτρέπεται νά μεταχειρίζονται ὡς μέσα γιά τήν ἱεραποστολή, μίτε νά ἀναμεταδίδονται ραδιοηλεκτρονικά, ὅπως γίνεται στίς ἡμέρες μας. Ὁ βαπτισμένος στό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶτε μετέχει σπίν σύναξι αὐτοπροσώπως, εἶτε ἀπουσιάζει παντελῶς. Γιά τούς μή δυνάμενους –γιά λόγους ἀνεξάρτητους τῆς θελήσεώς τους– ἔχει προβλεφθεῖ ἡ μεταφορᾶ καί μετάληψη Σώματος καί Αἵματος Χριστοῦ ἢ καί ἀντιδώρου κατ' οἶκον²².

Σταδιακά ἀπωλέσθηκε μιᾶ ἐπιπλέον διάσταση τῆς Εὐχαριστίας ἀπό τήν λατρεία τῶν Ὁρθοδόξων: Ἡ αἴσθησι ὅτι οἱ συμμετέχοντες κινούμεσθε πρὸς

ρησι τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας» στό: Πέτρου Βασιλειάδη, *Lex Orandi - Λειτουργική. Θεολογία καί Λειτουργική Αναγέννησι*, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθῆνα 2005, σσ. 168-173.

¹⁹ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σ. 14 ἐξ.

²⁰ Ἀπό Εὐχῆ τῆς Θεῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

²¹ «*Οἱ πιστοὶ καλοῦνται νά γίνουν ἅγιοι, ὄχι ὡς ἄτομα ἀλλ' ὡς συλλογική ἐκκλησιαστική ὄντοτητα ὀνομάζονται "ἅγιοι", γιὰτί ἀνήκουν στό ἐκλεκτό ἐκεῖνο λῆμμα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ (...)*» [Βασιλειάδης, ὁ.π., σ. 53].

²² Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σ. 15 ἐξ.

τὴν Βασιλεία καὶ ἡ Βασιλεία ἔρχεται πρὸς τὸν κόσμον μας. Ἔτσι ἡ λεγόμενη Μικρὴ καὶ Μεγάλῃ Εἴσοδος κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας ἔχασαν τὴν βαθύτερη σημασία τους, ἀντὶ νὰ ἐκφράζουν τὴν κινητική-εἰσοδευτικὴ διάσταση τῆς Εὐχαριστίας. Σὲ αὐτὸ συνετέλεσε ἡ κατάρριψη τῆς Προθέσεως καὶ τοῦ Σκευοφυλακίου ὡς ἀνεξάρτητων χώρων τοῦ κάθε ναοῦ, ὅποτε πλέον οἱ ἐν λόγῳ δύο εἴσοδοι δὲν ἔχουν τὸ νόημα πού τούς ἀρμόζει, ἐφόσον οἱ λειτουργοὶ ἐξέρχονται ἀπὸ τὸν ἅωρον ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσοδεύσουν. Στὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια (π.χ. κατὰ τὸν 7ο αἰῶνα κατὰ Μάξιμον²³) ἡ εἴσοδος τοῦ Ἐπισκόπου στὸν ναὸ ἦταν εἰκόνα τῆς πρώτης παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσά μας, ἐνῶ ὅλα τα παρεπόμενα ἀποτελοῦν εὐτρεπισμὸ γι' αὐτὴ τὴν Βασιλεία: Τὰ ἀναγνώσματα, καὶ μάλιστα ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή, ἡ Μεγάλῃ Εἴσοδος, ὁ ἀγαπητικὸς ἀσπασμὸς τῶν λειτουργῶν μεταξύ τους, τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως («καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»), ὁ ὕμνος «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος», ἡ Κυριακὴ Προσευχὴ κινητοποιοῦν τὰ Μέλλοντα. Τίποτε δὲν βρίσκεται σὲ στάση. Ὅλα κινοῦνται πρὸς τὰ ἐμπρός. Τίποτε δὲν εἶναι ἀλληγορικὸ ἢ παραβολικὸ, ἀλλὰ εἰκονικὸ, δηλαδὴ «ὄντολογικοῦ περιεχομένου μετοχὴ στό πρωτότυπο», κατὰ τὴν ὡραία διατύπωση τοῦ Μητροπολίτου Γέροντος Περγάμου Ἰωάννου²⁴.

Ἡ Θυσία τοῦ Ἄμνου τῶν Ἐσχάτων

Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι κατεξοχὴν θυσία. Αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ στὴ Βίβλο, τοὺς Πατέρες καὶ τὴν ἐν γένει Θεολογία μέχρι τὶς ἡμέρες μας. Κάποτε παραβλέπεται ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτῆρας αὐτῆς τῆς Θυσίας. Ἀπ' ἀρχῆς Πασχάλιος Ἄμνος ἐθεωρεῖτο ὁ Χριστός. Στὸν Μυστικὸ Δεῖπνο ὁ ἴδιος λέγει γιὰ τὸν ἑαυτὸ Του, σὲ σχέση μὲ τὸ ψωμί καὶ τὸ κρασί: «*Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου*» καὶ «*τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου*». Ἀκολουθῶς, τόσο τὰ παύλεια²⁵ ὅσο καὶ τὰ ἀποστολικά κείμενα²⁶ μέχρι καὶ τὴν σημερινὴ λειτουργικὴ πρακτικὴ παραδέχονται ὡς «Ἄμνο» τὸν μελιζόμενον Ἄρτο, ὁ ὁποῖος θὰ μεταβληθεῖ σὲ Σῶμα Χριστοῦ. Στὸν Μυστικὸ Δεῖπνο ἡ θυσία τοῦ πασχάλιου ἄμνου δὲν ἀπο-

²³ «Μυσταγωγία», P.G. 91, 688 ἐξ.

²⁴ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σ. 18.

²⁵ Βλ. *Α' Κορ.* 5, 7 ἐξ.

²⁶ Βλ. *Α' Πέτρ.* 1, 19, *Αποκ.* 5, 6 καὶ 12, *Αποκ.* 12, 11.

τελει μονάχα ανάμνηση τῶν γεγονότων τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀλλά θυσία τοῦ ἐσχατολογικοῦ Ἄμνοῦ. «*Τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης*», λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Μὲ τὸν ὄρο «*Διαθήκη*» νοεῖται ἡ μέλλουσα Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Κατὰ συνέπειαν, ὅταν ἀκοῦμε τὴν ἀνωτέρω φράση, δὲν ἐννοοῦμε μίαν ἀπλή ἐπανάληψη μιᾶς παρελθούσας παμμέγιστης ἱστορικῆς στιγμῆς, ἀλλὰ ἓνα ἐσχατολογικὸ ἄνοιγμα²⁷.

Στὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀφ' ἐνός μὲν τὸ «*ἐσφαγμένον ἄρνιον*» δύναται νὰ ἀνοίξει τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ στὸ τέλος τῆς Ἱστορίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ θυσία τοῦ «*Ἀρνίου*» ἀφορᾷ σπὴν οἰκουμένη²⁸. Τὸ θυσιαζόμενον «*Ἀρνιον*» θυμίζει τὸν «*Δοῦλο ἢ Παιδα τοῦ Θεοῦ*», ποῦ ἀναφέρει ὁ Ἡσαΐας²⁹, ὁ ὁποῖος παραδίδεται ἐξαιτίας τῶν ἁμαρτιῶν πολλῶν³⁰, ἀλλὰ θὰ ἐπισυνάξει τὸν Ἰσραὴλ καὶ θὰ καταστῆ φῶς τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ σωτηρία τῆς γῆς³¹. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημανθῆ καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς ὕμνος «*Ἀλληλουία*», ποῦ συνδέεται ἅμεσα μὲ τὸ «*ἐσφαγμένον Ἀρνιον*», «*ὅτι ἐβασίλευσεν κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ*»³². Αὐτὸς ὁ ὕμνος εἶχε ἐσχατολογικὴ-μεσσιανικὴ προοπτικὴ ἀπὸ τὰ χρόνια ἥδη τοῦ Χριστοῦ καὶ ψαλλόταν στὰ πασχάλια δεῖπνα. Πολύ νωρὶς, ἄλλωστε, ἡ Ἐκκλησία ἀποσύνδεσε τὸ Πάσχα τῆς ἀπὸ τὸ Ἰουδαϊκὸ, ἀναμένει μάλιστα νὰ ἐξαντληθῆ ἡ ἡμέρα τῆς σταυρώσεως ἀνάμνησης καὶ τῆς νηστείας ἐξαιτίας τῆς, ὥστε μετὰ, μὲ χαρμόσυνα καὶ πανηγυρικὰ συναισθήματα, νὰ τελέσει τὴν ἀναστάσιμη Εὐχαριστία. Γιατί συμβαίνει αὐτό; Ἡ Ἐκκλησία ἀρχαί-όθεν καὶ κατὰ κανόνα (πλὴν ἐλάχιστων ἐξαιρέσεων) δὲν τελεῖ Εὐχαριστία κατὰ τίς νηστισίμες ἡμέρες, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ Εὐχαριστία –ἂν καὶ Θυσία– εἶναι γεγονός πανηγυρικὸ τῶν Ἐσχάτων καὶ δηλοῖ τὴν χαρὰ τῆς διὰ Χριστοῦ λυτρώσεως. Μιᾶς λυτρώσεως, ὄχι ἀτομικῆς καὶ ιδιωτικῆς, ἀλλὰ ποῦ ἀφορᾷ στὸν κόσμον ὁλόκληρον, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμεῖ μεταμορφωμένον, ἔχοντας νικήσει καὶ πατάξει τὸ κράτος τοῦ θανάτου καὶ ποῦ πραγματώθηκε διὰ τῆς Ἀναστάσεως, δηλαδὴ τὴν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ χαραυγὴ τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν³³.

Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἀπὸ τὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια ἡ Κυριακὴ

²⁷ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., καὶ *Σύναξη* 51 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1994) σσ. 83-85.

²⁸ *Ἀποκ.* 5, 9.

²⁹ *Ἡσ.* 52 καὶ 53.

³⁰ *Ἡσ.* 53, 12.

³¹ *Ἡσ.* 49, 6.

³² *Ἀποκ.* 19,6.

³³ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σσ. 85-87.

θεωρήθηκε ημέρα κατάλληλη για τήν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας. Ἀκόμη καί ὁ ἐορτασμός τοῦ Πάσχα κατ' ἄλλη ημέρα τῆς ἐβδομάδας ὑποχώρησε σταδιακά καί γενικεύτηκε ἡ ἀναστάσιμη-εὐχαριστιακή χαρά νά συμβαίνει ημέρα Κυριακή³⁴, δηλαδή τήν ὀγδόη ημέρα τῆς Δημιουργίας, τήν ὁποία θεωροῦμε ἐσχατολογικά, γι' αὐτό μάλιστα καί ἀποφεύγουμε τήν γονυκλισία³⁵. Κινούμαστε πρὸς τό μέλλον, καί μάλιστα ἀτενίζοντας πρὸς ἀνατολάς, ὅπου, ὄχι μόνον ἡ χαμένη Ἑδέμ, ἀλλά ἡ Δευτέρα Παρουσία. «Ὡσπερ ἡ ἀστραπή ἐξέρχεται ἀπό ἀνατολῶν καί φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καί ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»³⁶.

Ἡ Ἐκκλησία, τελῶντας τήν Εὐχαριστία καί προγευόμενη τά Ἐσχατα, περιβάλλεται τό φῶς καί ἐνδύεται μέ ὅ,τι λαμπρότερο διαθέτει, ὅσον ἀφορᾷ στούς ναούς τῆς, ἀλλά καί στήν ἀμφίεση τῶν λειτουργῶν τῆς. Μακριά ἀπό αὐτήν ἡ εὐσεβιστική δῆθεν κατάνυξη σέ μισοσκότεινους ναούς καί ἡ χρήση δῆθεν ἀπλοϊκῶν ἀμφίων, ὅταν εἶναι ἱστορικά ἀποδεδειγμένο ὅτι ἀνεκαθεν καί σέ χωροχρόνους μεγάλης ἄσκησης καί αὐταπάρνησης, χρησιμοποιοῦνταν κατὰ τήν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας τά πολυτιμότερα καί λαμπρότερα λειτουργικά ἱμάτια! Κατά τήν ἱερή ἐκείνη ὥρα ὁ νοῦς, ἡ καρδιά, ἡ ὑπαρξη ὀλάκερη προσβλέπει καί ἀναφέρεται στό τέλος τῆς ἱστορίας. Κάθε ἄσκηση ταπεινοφροσύνης δύναται νά ἀναπτυχθεῖ ἐκτός Θείας Λειτουργίας³⁷.

Μνημονεύοντας τό Μέλλον

Ἡ Εὐχαριστία θεωρεῖται ἀνάμνηση, ὄχι ἀναδρομικῶν δεδομένων (ὅπως θά ἀνέμενε κανείς), ἀλλά μελλοντικῶν. Στήν μεταπτωτική κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητας ὁ χρόνος ἔχει ὑποστεί κερματισμό σέ παρελθόν, παρόν καί μέλλον. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἔκπτωση ἀπό τήν αὐθεντικότητα καί παραάγωγο τοῦ θανάτου, ὁ ὁποῖος ὑπεισπλήθη στήν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἅμα τῇ παρακοῇ. Ἐάν ὁ θάνατος παταχθεῖ –κάτι πού συμβαίνει ἐν τῇ βίῳ τῆς Θείας Εὐχαριστίας–, τότε ὁ

³⁴ Ὁ γράφων ἔχει ἀκούσει πάμπολλες φορές, στόν τόπο τῆς ἱερατικῆς διακονίας του, πολλές εὐσεβεῖς γυναῖκες, καταπαύοντας τίς ἐργασίες τους, μόλις ἀκούσουν τίς καμπάνες τοῦ Ἑσπερινοῦ, Σάββατο ἀπόγευμα, νά ἀναφωνοῦν μέ ἀγαλλίαση καί σταυροκοπούμενες: «*Ἄγριο ξημερώνει Ἅγια Ἀνάσταση!*»!

³⁵ Πρβλ. Μ. Βασιλείου, *Περί Ἁγίου Πνεύματος*, 27, 66.

³⁶ *Ματθ.* 24, 27.

³⁷ Πρβλ. Στ. Γιαγκάζογλου, «*Περί Ἐκκλησίας*», ὁ.π., σ. 190.

χρόνος μας δέν γνωρίζει πλέον ἀποσπασματικότητα, τόσον ὥστε τό μέλλον μπορεῖ νά ἀποτελέσει μέρος τῆς μνήμης μας. Αὐτή ἡ ἐσχατολογική κατάστασι εἶναι ἀποτυπωμένη, ἄλλωστε, σέ μίαν ἀξιωματιμὴν εὐχή τῆς Ἀναφορᾶς στὴν Θεία Λειτουργία Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου: «*μεινήμενοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριμέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοῦ ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες σέ ὑμνοῦμεν (...)*». Αὐτὰ τὰ παράδοξα γιὰ τὴν κοσμικὴ λογικὴ καὶ λογιστικὴ μας συμβαίνουν στὴν ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα, καθὼς ὅλα ἀποβλέπουν στὴν Βασιλεία. Τό μέλλον εἶναι τό αἴτιο ἀπάντων τῶν παρόντων καὶ τῶν παρελθόντων³⁸.

Κατὰ συνέπειαν, τό νόημα φράσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ «*τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*», δέν ἀφορᾷ στὴν θύμησι τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεταπτωτικὴ ἔννοια, ἀλλὰ στὴν θύμησί Του, καθὼς Παρῶν βιώνεται στὴν Βασιλεία Του διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὄχι μὲ τρόπο ψυχολογικό, ἀλλὰ ὄντολογικό. Σέ αὐτό τό πλαίσιο ἐντάσσεται καὶ ἡ μνημόνευσι ὀνομάτων ζώντων καὶ τεθνεώτων κατὰ τὴν ἱερὴ ὥρα τῆς Ἀναφορᾶς. Οἱ μνημονεῦμενοι κεκοιμημένοι, χάρις στὴν Θυσία τοῦ Ἀρνίου, ἀποκοτῶν χωρὸ πλυσίον Του (=συν-χωροῦνται) καὶ στὴν αἰῶνα ζωῆ, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ ἁμαρτωλοὺς. Οἱ ζῶντες μνημονεύονται, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν αὐτοκέφαλων Ἐκκλησιῶν. Νεκροὶ καὶ ζωντανοὶ στὴν ἴδια σύναξι! Δίκαιοι καὶ ἄδικοι, ἅγιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ συναγμένοι ἐπὶ τό αὐτό³⁹!

Ἡ φράσι περὶ Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα «*διὰ τῶν μυστηρίων τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνεσθαι*»⁴⁰, καθὼς καὶ ὅτι μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ Εὐχαριστίας ὑπάρχει «*πράγματος ταυτότης*» καὶ ὄχι «*ἀναλογία ὁμοιότητος*»⁴¹, καταδεικνύει τὴν κεντρικὴ θέσι τῆς Εὐχαριστίας στὸν θεσμό τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πρώτη πραγματῶνει τὴν δευτέρη καὶ δι' αὐτῆς τῆς σχέσεως κοινωνοῦνται τὰ Ἔσχατα. Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ κοινότητι διπλαδὴ τῶν Ἐσχάτων, θά εἶναι σύναξι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μὲ ἐτερότητα σχέσεων ὅμως, ὑπὸ τό σχῆμα Λαός – Χριστός – Ἀπόστολοι. Τοῦτο ὑποδηλοῖ ὅτι ἡ Βασιλεία δέν συντίθεται κατὰ

³⁸ Βλ. Νίκου Μαρτσούκα, «Ἐκκλησία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἱστορία καὶ ἐσχατολογία», στὸ *Ἐκκλησία καὶ Ἐσχατολογία*, ὅ.π., σ. 66 ἐξ.

³⁹ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὅ.π., σσ. 91-100.

⁴⁰ *P.G.* 150, 452 ἐξ.

⁴¹ ὅ.π.

τό δοκοῦν ἑνός ἐκάστου, ἀλλά πρόκειται γιά ἐνότητα τῶν χαρισμάτων τῶν πάντων περὶ τόν Χριστό καί ἐν Αὐτῷ, ἕναν Χριστό ὅμως, ὅπως τόν δίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι. Ὅλα αὐτά τά προαπαιτούμενα «εἰκονίζονται» σαφῶς στήν Εὐχαριστία: Οἱ χειροτονίες τῶν λειτουργῶν π.χ. εἶναι ἐνταγμένες σέ αὐτήν, ἡ δέ διαστρέβλωση τῆς ἐν λόγῳ δομῆς θολώνει τήν εἰκόνα τῆς Βασιλείας. Οἱ θεσμοί τῆς Ἐκκλησίας –εὐχαριστιακῶ τῷ τρόπῳ– συναπαρτίζουν καί θωρακίζουν τήν εἰκόνα Της ἀπό κάθε παραχάραξη⁴².

Τό Ἅγιο Πνεῦμα «ὄλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας»⁴³. Καί τόν συγκρότησε γιά πρώτη φορά μετά τήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ, ὅποτε ἡ προσδοκία τῶν Ἐσχάτων ἦταν ζωηρότατη. Βασιλεία καί Πνεῦμα μποροῦν νά ταυτισθοῦν καί ὄχι μόνον ὁ Χριστός. Ἄλλωστε, κατὰ τήν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας καί ἐπαναλαμβάνοντας τά κυριακά λόγια τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, «διηγούμαστε» τρόπον τινά τά παρελθόντα, ἐνῶ τήν μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ πραγματώνει τό Ἅγιο Πνεῦμα διά τῆς καθόδου Του, ὅποτε ἔτσι εἰσάγονται στήν Ἱστορία οἱ «ἔσχατες ἡμέρες», κατὰ τό «καί ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπό τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, (...)»⁴⁴. Μέ ἄλλους λόγους, τό Πνεῦμα συγκροτεῖ τήν ἐσχατολογική κοινότητα ἐν τῇ Εὐχαριστία, μιά κοινότητα πού χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἐνότητα τῶν πάντων (τάξεων καί λειτουργημάτων) σέ μιά «κοινωνία τῶν ἁγίων». Ἔτσι, ἡ Εὐχαριστία καθίσταται τό Μυστήριον τῆς Ἀγάπης, ἡ ὁποία –οὕτως ἢ ἄλλως– προορίζεται γιά τά Ἔσχατα⁴⁵, μιά Ἀγάπη ἡ ὁποία ἔχει τήν δυναμική καί τήν δύναμη νά συμφιλιώνει ἀκόμη (ἢ κυρίως) τοὺς ἐχθρούς, ὥστε ὅλοι μαζί τότε νά προγεύονται τήν κατάσταση στήν Βασιλεία⁴⁶.

Ἐπίλογος

Καταλήγοντας, μποροῦμε νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἡ Εὐχαριστία, ὡς εἰκόνα τῆς Βασιλείας, προ(σ)καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἐμπεδώσει τό «ἤδη καί ὄχι ἀκόμα». Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καταπάτησε τόν Θάνατο, ὅμως τό κεντρί του συνε-

⁴² Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., *Σύναξη* 52 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1994) σσ. 81-86.

⁴³ Ἀπό τήν Ὑμνογραφία τῆς Πεντηκοστῆς.

⁴⁴ *Πράξ.* 2, 17.

⁴⁵ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σσ. 87-90.

⁴⁶ ὁ.π., σσ. 90-92.

χίζει νά ἀγγίζει ἐπίφοβα τόν ἄνθρωπο. Σκοτώνει, ἀλλά δέν θανατώνει, ἐξ οὗ καί ὁ θάνατος θεωρεῖται Κοίμησις γιά ὅσους βιώνουν τήν Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Εὐχαριστία δέν εἶναι ἀπλῶς μιά προσωρινότητα, ἕνα κάποιο παυσίπονο, ἀλλά παράθυρο μέσα ἀπό τό ὁποῖο δέν βλέπουμε ἀπλῶς ἄνω, ἀλλά καί πρόσω. Δέν ἐξωθεῖ τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν χωροχρόνο του, ἀλλά διά τῆς θείας Οἰκονομίας καταδεικνύει ὅτι στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ ὑλικότητα τῆς Κτίσεως μεταμορφώνεται, ἀφοῦ καθαρθεῖ ἀπό τά φθοροποιά / θανατογόνα στοιχεῖα.

Ἡ Εὐχαριστία, ὡς κοινωνία τῶν Ἐσχάτων, ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Κόσμος μας θά ζήσει στόν αἰῶνα, ἐμβαπτιζόμενος στήν Ἀγάπη τοῦ «ἐσχάτου Ἀδάμ», Ἐκείνου ποῦ θά καταργήσει ὀριστικά τόν Θάνατο, τόν «ἐσχατο ἐχθρό»⁴⁷ τοῦ ἀνθρώπου⁴⁸.

Ἐάν ὅλα τα ἀνωτέρω καταστοῦν συνείδηση ἑνός ἐκάστου, μποροῦμε νά ἔχουμε τήν βεβαιότητα ὅτι θά διασωθεῖ ἐντέλει ὁ Κόσμος μας⁴⁹, μετέχοντας ἀδιάπτωτα καί ἀπαράβατα στήν θεία δόξα, «πάντοτε νῦν καί αἰεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰῶνος», ὅπως ἐσχατολογικά ἀναφέρουμε στήν Θεῖα Λειτουργία, μετά τήν μετάληψη Σώματος καί Αἵματος Χριστοῦ⁵⁰. Κατά τόν Πέτρο Βασιλειάδη, «*Ἡ εὐχαριστιακὴ / λειτουργικὴ, λοιπόν, πνευματικότης, ἡ ὁποία σπηρίζεται στήν ἀντίληψη τῆς Ἐκκλησίας ὡς Εἰκόνας τῶν Ἐσχάτων, συνίσταται στήν προσπάθεια κατὰ τό δυνατόν ἐξομοίωσης τῶν ἱστορικῶν κατὰ τόπους χριστιανικῶν κοινοτήτων μέ τήν αὐθεντικὴ ἔκφραση τῆς ἐσχατολογικῆς δόξας τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ*»⁵¹.

Ἄς κρατίσουμε αὐτοὺς τοὺς λόγους πρὸς γνῶσιν καί συμμόρφωσιν!

⁴⁷ Α' Κορ. 15, 26.

⁴⁸ Πρβλ. Σταύρου Γιαγκάξογλου, «Εὐχαριστία, Θεῖα Οἰκονομία καί Ἐκκλησία. Θεολογικὸ σχόλιο στὶς ἐρμηνευτικὲς ἀρχὲς τοῦ Νικολάου Καβάσιλα σπὶ θεία Λειτουργία», *Σύναξη* 107 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2008) σσ. 76-78.

⁴⁹ Πρβλ. ὅσα ἀξιωματικὰ ἀναφέρονται στὰ: α) Πέτρου Βασιλειάδη, «Ἐσχατολογία, Ἐκκλησία καί Κοινωνία», στὸ *Ἐκκλησία καί Ἐσχατολογία*, ὁ.π., σσ. 60-62 καί β) Σταύρου Γιαγκάξογλου, «Οἱ θεολογικὲς προϋποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐσχατολογικῆς κοινότητος», ὁ.π., σ. 105 ἔξ.

⁵⁰ Βλ. *Περγάμου Ἰωάννης*, ὁ.π., σσ. 93-95.

⁵¹ Πέτρου Βασιλειάδη, *Lex Orandi...*, ὁ.π., σ. 56.

Βιβλιογραφία

Βασιλειάδης Πέτρος, *Lex Orandi - Λειτουργική. Θεολογία και Λειτουργική Αναγέννηση*, έκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2005.

—, «Έσχατολογία, Έκκλησία και Κοινωνία», στο: *Έκκλησία και Έσχατολογία*, έκδ. Ακαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος / Καστανιώτης, Αθήνα 2003, σσ. 47-62.

Γιαγκάζογλου Σταύρος, «Εὐχαριστία, Θεία Οικονομία και Έκκλησία. Θεολογικό σχόλιο στίς ἐρμηνευτικές ἀρχές τοῦ Νικολάου Καβάσιλα στή θεία Λειτουργία», *Σύναξη* 107 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2008) σσ. 73-87.

—, «Περί Έκκλησίας», στο: *Πίστη και Βίωμα τῆς Ὁρθοδοξίας*, τ. 1 (Δόγμα, Πνευματικότητα και Ἡθος τῆς Ὁρθοδοξίας), έκδ. Ἑλληνικό Ἄνοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2002, σ. 187.

—, «Οἱ θεολογικές προϋποθέσεις τῆς Έκκλησίας ὡς ἐσχατολογικῆς κοινότητας», στο *Έκκλησία και Έσχατολογία*, ὅ.π., σσ. 81-106.

—, «Ἡ Εὐχαριστία ὡς τό καθολικό Μυστήριον τῆς Έκκλησίας», *Θεολογία* 80 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2009) τεύχ. 4, σ. 3 ἐξ.

Ἰωάννης Μητροπολίτης Περγάμου, «Εὐχαριστία και Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», *Σύναξη* 49 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 1994) σσ. 7-18 / 51 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1994) σσ. 83-101 / 52 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1994) σσ. 81-97.

—, «Έκκλησία και Ἐσχατα», στο *Έκκλησία και Έσχατολογία*, ὅ.π., σσ. 27-45.

—, *Εὐχαριστίας Ἐξεμπλάριον*, έκδ. Εὐεργέτης, Μέγαρο 2009.

Καρμίρης Ἰω. Ν., «Εὐχαριστία», *Θρησκευτική και Ἡθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, Αθήνα 1964, τ. 5. 1119-1131.

Ματσούκας Νίκος, «Έκκλησία και Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἱστορία και ἐσχατολογία», στο *Έκκλησία και Έσχατολογία*, ὅ.π., σσ. 63-79.